

הלכות סֶפֶה סִימָן תַּרְמָא

ביאורים ומוספים

שהעשייה אינה עיקר המצוה. ומימ כתבו הערוך לנר (מכות ח, א), הנצי"ב (העמק שאלה שאילתא קסט אות א) והבנין שלמה (ח"א סי' מג ד"ה ואין) שמדברי רש"י (מכות שם) מבואר שאף לדעת הבבלי יש מצוה לבנות סוכה, ולכן מצוה על האדם לבנות את הסוכה בעצמו [וראה מה שכתבנו לעיל (סי' תרכה ס"ק ב)], וכן מבואר בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תנט) ובשו"ת חלקת יואב (מהדו"ק סי' כז ס"ק יא). מאידך, בשו"ת הרשב"ש (סי' שלד) ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סוף סי' רעא) מבואר שעשיית סוכה אינה אלא הכשר מצוה, וכן כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' מ אות ג).

[משנ"ב ס"ק ג]
קְשׁוּעָה אֲתָהּ.⁸

2) חמן הברכה כשמברך על עשיית הסוכה, דעת הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה סוכות פ"ט דבר הלכה אות יב) שמסתבר שהוא בשעת גמר עשיית הסוכה, ויתכן שיכול לברך כבר משעה שסייך שבעה על שבעה טפחים כשיעור הכשר סוכה.

[ביה"ל ד"ה לעצמו]
וְכִּי תִפְעַל-הַפִּיט קַעֲצֵמוּ יְבָרְךָ שְׁהַחֲתִימִי.³

3) וביאור הדבר כתב השו"ע הרב (ס"א), שיעקר הברכה נתקנה על השמחה שיש לאדם מעשיית מצוה שאינה תדירה ובאה מזמן לזמן, ועיקר השמחה היא לבעל הסוכה ולא למי שבנה אותה.

[ביה"ל ד"ה אלא]
הַלְדַעַת הַתּוֹסְפוֹת וְהָרָא"ש וְהַרְ"ן וְכַל-בֵּי וְאֶרְחוּת-חַיִּים לֹא יְבָרְךָ.⁴

4) ואף שלכאורה ברכת הזמן בקידוש היא גם על היום טוב, ויצטרך לברך זמן משום היום טוב, כתבו התוס' (סוכה מו, א) והרא"ש (שם פ"ד סי' ג) והר"ן (שם כב, ב בדפי הרי"ף) שכיון שהסוכה נעשית בשביל יום טוב, נחשבת ברכת הזמן שמברך על הסוכה כברכה אף על היום טוב.

[משנ"ב ס"ק מו]

חֲפִיבִים לְעֵשׂוֹת לָהֶם סֶפֶה.⁴⁸

43) ואף ששומרי החנויות בלילה פטורים, ביאר הלבושי שרד (ס"ק טז) שכאן לא שייכת הטענה שישגנו את סחורתנו אם ישב בסוכה שמחוץ לחנות.

אמנם, לעיל (ס"ק יד) כתב שמי ששכיר אצל אדם לשמשו ובמשך כל השנה אוכל וישן עמו ולא בביתו, פטור מלאכול ולישון בסוכה כשאותו אדם מצטער ופטור מן הסוכה. וביאר הגר"ן קרליץ (חוט שני סוכות פי"ב ס"ק י) שהטעם שחייב כאן הוא מפני שהחנות שייכת לו והיא נחשבת כביתו מחמת קביעותו בה [וראה מג"א ס"ק טז], ולפיכך צריך לעשות בה סוכה כשם שעושה בביתו, משא"כ בשכיר, שאין קביעותו במקום עבודתו והוא נמצא שם רק מחמת העבודה.

סִימָן תַּרְמָא

שְׂאִין מְבַרְכִין שְׁהַחֲתִימוּ עַל עֵשִׂית הַסֶּפֶה

[משנ"ב ס"ק א]

שְׂאִין עֲשִׂתָהּ גִּמְר מְצֻנָהוּ.¹

1) משמע שעשיית הסוכה היא תחילת מצוה, וכן מבואר ברמ"א לעיל (סי' תרכד ס"ה וסי' תרכה ס"א) שיש להתעסק בעשיית הסוכה מיד לאחר יום הכיפורים כיון שמקיים מצוה בעשייתה, ונאמר על זה 'מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה'. ובביה"ל לקמן (סי' תרנו ס"א ד"ה אפילו) כתב, שלדעת הירושלמי (ברכות פ"ט ה"ג) עשיית הסוכה היא מצוה בפני עצמה [מלבד הישיבה בסוכה], ומברכים עליה ברכת 'אשר קדשנו במצוותיו וציונו לעשות סוכה', ולכן אין לקנות סוכה בנויה משום שמצוה לבנותה, אלא אם כן אינו יכול לבנותה לבד, אלא שבבבלי (סוכה מו, א ומנחות מב, ב) מבואר שאין מברכים על עשייתה [כמבואר בתוס' (שם ושם)], וביאר הביה"ל כאן (ד"ה לעצמו) שהבבלי סובר

הלכות סכה סימן תרמא תרמג

(ד) על הכוס של קדוש: הגה ואם לא אכל לילה ראשונה בסכה, אף-על-פי שברך זמן בביתו, (ה) כשאוכל (ג) [2] בסכה צריך לברך זמן (ו) משום הסכה. ואם ברך זמן בשעת צטיה, סגי לה (ר"ן פרק לולב וערבה):

תרמב ובו סעיף אחד:

א שכת כ"ד א אם חל יום ראשון של סכות (א) להיות (ב) בשבת, אומרים בערבית ברכה אחת מעין שבע וחותם בה בשבת (ב) בלבד:

תרמג סדר הקדוש, ובו ג' סעיפים:

א מסקנת הגמרא א סדר הקדוש, (א) יין קדוש וסכה (ב) *ואחר-כך זמן, (ג) לפי שהזמן חוזר על קדוש היום ועל סכה ב"ד

שערי השוכה

באר היטב

אכל שופר ומגלה שעושין אותן לכמה שנים אינו מברך שהחזינו על צטיהן, ונר חגכה נמי אינו מברך שעושה לשם מצוה, מרדכי, מ"א: (3) בסכה. ר"ל ביום צריך לברך זמן וכו'. והב"ח בתשובה סימן קלב חולק וכתב: אם בלילה הראשון ירדו גשמים באפן שלא אכלו בסכה כל עקר וקדשו וברכו בבית אין לברך זמן למחר ביום א' כשנכנסו לסכה לישיב בה כדי שלא להכניס עצמו בספק ברכה לכטלה, ולא כהרמ"א סימן תרמא, עכ"ל. ע"ש. ומהרמ"י בספר משאת-משה סימן ה דחה דבריו וכתב דצריך לברך ובדברי רמ"א, ע"ש. ואם לא אכל גם ביום הראשון בסכה, אז כשאוכל בליל שני בסכה צריך לברך לישיב בסכה ואח"כ זמן, מ"א בסימן תרסא, ע"ש. ועמ"א בסימן זה ס"ק ב משי"ש. ואם לא ברך זמן בליל הראשון, ע"י סימן תעג ס"ק א משי"ש. ובאר היטב אשר לפני כתב כאן דברים אשר לא כדת, ע"ש ודו"ק:

(6) בשבת. ואז אין אומרים מערבית בליל ראשון, ובליל ב' אומרים מערבית של יום ראשון. וגי' סימן תפט ס"א:

[3] בסכה. עבתי. ועין בשב"י ח"א סימן לב פתב ג"כ דהעקר קרמ"א קנה שלא יצא בזמן דמג שברך בבית בין שאינו צעתי צטיה ולא צעתי מצוה, ע"ש. ועין א"ר שהשיג ג"כ על הב"ח והביא דברי הג"ב, וכן בב"י הביא בשם אחרות-מייס דברי רבי'ן שממנו מקור דברי הרמ"א, ומ"ש כאן המג"א ס"ק ב' וגם בלילה שניה עין סימן תרסא ר"ל שגם לענין לילה שניה יש חלוק בדבר בין אם אכל לילה ראשונה או מברך בשנייה זמן ואח"כ סכה משא"כ קש"א אכל בלילה ראשונה וברך בשניה סכה ואח"כ זמן, ולפ"ז משמע דס"ל כהב"ח בתשובה דב"יזם אין מברך זמן, והב"ח נדחק לפרש שגם ביום ראשון לא אכל בסכה וכ"כ בפ"מ סימן תרסא, ואין זה משמע, ועין בפ"מ שכתב כאן ג"כ דהמג"א סימן תרסא משמע כהב"ח, וע"ש סימן תרסא שהב"ח כתב שדעת האחרונים דלעולם יאמר גם בליל ב' סכה ואח"כ זמן. ובשו"ת נ"ב ח"א סימן לו נשא ונתן בזה הענין שהעקר בדעת האחרונים בזה, וכמח"ב סימן תרמג הביא סדכ"ר הרמ"ע באלפסי וז"ל שכתב זמן אין לו עסק בדי קדוש כו' (ור"ל לדינא דמקרא דמברך זמן בשעת צטיה) וכתב שכן עמא דבר, ע"ש. ובמדינתנו רבים נוהגים כהאחרונים. ועין לעיל במג"א סימן חר שכתב דיש טעמים לקח אף ביי"ט פרי תשל לליל שני ושעות הוא, דר"ה קדשה א' הוא, וקביאו כה"ט שם, ובר"ר כתב דרב העולם נוהגים כן בליל שני דסכות וכתב ד"ל טעמים דחוששים שקא זמן דסכה דליל ראשון פוטר בריה, דאפילו אם היום הראשון חל מ"מ איכא דס"ל שאם ברך זמן על צטיה הסכה אפילו בחל פוטר זמן דמג, דסכה מלח חג אח"י. ע"ש תשובת הפ"ח שהביא שם דעת פוסקים אלו, וא"כ ר"ל דכ"פ הועיל זמן דליל ראשון כאילו ברך על צטיה הסכה וכתן שלא היה לכטלה פוטר זמן דמג וא"צ לברך ליל שני, ומחמת ספק פוסקים אלו (נהגו כן). ע"ש. אכל עתה אין מנהג זה כולל בסכות רק בריה לחוד ותו לא וכתב המג"א. ועין בדגול מרובה משמע קצת שדעתו כהב"ח בתשובה דאף שברך בלילה זמן בביתו אין מברך ביום על הסכה, ע"ש:

באור הלכה

משנה ברורה

השלימה עכשיו⁽⁶⁾ או שחדשה בהספק [ריטב"א]: (ד) על הכוס של קדוש. שהוא קאי על מצות סכה ועל החג: (ה) כשאוכל בסכה. ורצה לומר, למחר ביום: (ו) משום הסכה. והבב"ח שברך מאתמול בביתו היה רק בשביל החג: א (א) להיות בשבת. ואז אין אומרים מערבית⁽⁷⁾ בליל ראשון, דכ"ן שאין העולם גילין בהם, חשו שמא יטלו גרות לראות בה⁽⁸⁾, ובליל שני (6) אומרים מערבית של יום ראשון, (3) והוא הדין כשחל שביעי של פסח בשבת אומרים במוצאי-שבת מערבית השנה ליום שביעי, והוא הדין בשמחת-תורה אומרים מערבית של שמיני-עצרת, לבר ליל ראשון ושני של פסח, שאומרים בליל שני השנה לליל שני בכור לספירת⁽⁹⁾ [פמ"ג]. אין אומרים (1) ב'מה מדליקין': (2) בלבד. שלא נתקנה אלא עבור שבת בלבד. בטור פתב ב'באהבה מקרא קנ"ש', ובמהג"ים שלנו כתוב: (7) ואין אומרים ב'באהבה'⁽⁶⁾:

א (א) יין קדוש וסכה. שאי אפשר לברך (6) על הסכה קדם שיברך על קדוש היום, שהרי מתחלה נתקדש היום ואחר-כך נתחב לישב בסכה: (2) ואחר-כך זמן. ואין נפקא-מנה (3) בין שהסכה ניתנה צטיה ועומדת עם הספק מברך ובין שעשה קדם חג הסכות, כיון שלא ברך עליה אז בשעת צטיה, אם-כן מטל עליו עכשו לברך זמן על קיום המצוה. אם לא ברך זמן בלילה, יוכל לברך כל שבעה ואפילו בלא כוס, דזמן יכול לומר אותו אפילו בשוק (גמרא): (2) לפי וכו'. ומכל מקום (1) בדיעבד אם עבר וברך זמן ואחר-כך סכה אינו חוזר לברך

שער הציון

(6) מגן-אברהם: (3) פרי-מגדים: (2) גזרה משום יום-טוב שחל בערב שבת שאין אומרים בו 'עשרתם' כו', שאין מעשרין ביום-טוב, לכן אין אומרים אותו אפילו כשחל יום-טוב בשבת עצמו⁽⁴⁾. לבושי: (7) וכן פתב בתשובתו. דרכי-משה, וכן פתב בלבושי: (6) לבושי, ומאי טעמא דלבושי הוא רק לענין לכתחלה אבל לא לענובא: (3) עין באור הלכה: (1) בדגמרא אפילו רב ורבה בר פרתה לענין לכתחלה, אי סכה קודם משום דהוא חובת היום או זמן קודם דהוא מדי. ונהי דאנן פסקינן כרב, הינו לענין לכתחלה, אבל בדיעבד גם בר מודה דיצא, ויריע מפמה אחרונים דע"ס זה שכתבו השור לשלמן עירוב איננו עקר השעם (עין בב"ח ט"ו ו"טו ושי"א), אלא משום דרב דאקדמה משום דהוא חובת היום, ועל-כן בודאי יצא בדיעבד:

(א) דהמערבית הוא מענין של ספירה (משנ"ב סימן תפט סק"א). והכוונה לפיט 'אור יום הנ'.

הלכות סֵפֶה סִימָן תרמא תרמב תרמג

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק ג]

דְּהִינָּה שֶׁהָיָה קָה רַב שְׁנֵי דְּפָנוֹת וְהוּא הַשְּׁלִימָה עֶכְשָׁיו.⁶

שום סברא שלאחר שבירך על המצוה עצמה, שהיא הישיבה, שיחזור ויברך על העשייה. וכעין זה ביאר הגר"ג קרליץ (חוט שני סוכות פ"ב ס"ק יא) שאפשר לכתחילה לברך 'שהחיינו' בסוכה שאינה שלו ואין צריך לחזור ולברך על הישיבה בסוכה שלו, כיון שהברכה אינה דוקא על עשיית הסוכה אלא על כלל המצוה ופרטיה, ואם כן יכול הוא לברך על הסוכה כשמקיים בה מצות ישיבה בסוכה [ובספר מקראי קודש (ח"א סי' כה) דן במי שבנה את סוכתו רק בחוד"מ האם יצא בשהחיינו' שבירך בסוכת חבירו או שצריך לברך 'שהחיינו' על העשייה].

[משנב ס"ק ד]

שֶׁהוּא קָאֵי עַל מְצוֹת סֵפֶה וְעַל הַתְּגָה.⁶

וקטן שהגדיל באמצע סוכות, כתב הבכורי יעקב (תוספת בכורים תחילת סי' תרלו) שבחדי אינו מברך 'שהחיינו', מפני שכבר בירך בקטנותו, ומצוה זו נחשבת לגביו 'באה מומן לומן' אף שהיה פטור ממנה בקטנותו, מפני שהיה מחויב לקיים את המצוה מדין חינוך. אכן, לגבי גר שהתגייר באמצע סוכות ובנה סוכה, הסתפק הבכורי יעקב (שם) האם יברך 'שהחיינו' על הסוכה ועל החג, כיון שאין נחשב שמוצוה זו באה אצלו מומן לומן, שהרי היא התחילה אצלו מיד כשהתגייר, באותו זמן שהתחייב בכל המצוות.

[ביה"ד"ה אלא]

לֹא יִבְרַךְ, דְּפֶסֶק בְּכֹחַ לְתַקְלָה.⁹

9) וכששכח לברך 'שהחיינו' בקידוש, דעת הגרש"ז איערברך (ש"כ פמ"ז הע' ריב) שיתכן שברכת 'שהחיינו' שעל הלולב או על קריאת מגילת קהלת פוטרת את הברכה שעל החג, כיון שהם קשורים לחג, וסיים שטוב לכוון בפירוש שמברך אף על החג.

סִימָן תרמב

[משנב ס"ק א]

וְאֵז אֵין אֹמְרִים 'מְעַבְּרִית'¹ וְכִי, שְׁמָא יִשְׁלוּ גְרוֹת לְרְאוּת בְּהֵן?² וְכִי, מְשׁוּם בְּפִיז לְסִפְיָה.³

1) 'מעברית' היינו פיוטים הנאמרים ביום טוב בברכות קריאת שמע של ערבית, ומנהג הגר"א (מעשה רב את קסב) וכן המנהג בארץ ישראל (לוח איי סוכות) שלא לומר פיוטים אלו כלל. והכף החיים (סי' תפט ס"ק א) כתב שגם מנהג בני ספרד שלא לאומרם כלל.

2) והרמ"א לעיל (סי' רעה ס"ב) כתב טעם אחר, שיש לחוש שמא יטה את הנר כדי לקרוא לאורו, ואף שבשנים מותר לקרות לאור הנר ולא חששו שמא יטה, ביאר במשני' (שם ס"ק ז) שבשני ספרים כיון שכל אחד קורא מתוך סידורו ואינו משגיח במה שעושה חבירו, גם בכמה בני אדם יש לחוש שמא יטה.

3) וביאר לעיל (סי' תפט ס"ק א) שה'מעברית' בליל שני הוא מענין ספירת העומר.

[שעה"צ ס"ק ג]

בְּשֶׁקֶל יוֹם טוֹב בְּשֶׁבֶת עֶצְמוֹ.⁴

4) ובמשני' לעיל (סי' רע ס"ק א) כתב שלא אומרים במה מדליקין, משום 'לא פלוג' בין אם חל יום טוב בערב שבת ובין כשחל יום טוב בשבת.

[משנב ס"ק ב]

אֶלָּא עֵבֹר שֶׁבֶת בְּלֶבֶד⁶ וְכִי, וְאֵין אֹמְרִים 'בְּאֶהָה'⁶.

6) והוסיף לעיל (סי' רסח ס"ק ב), שאפילו בשבת אין חובה המשך בעמוד הבא

5) אמנם, ברמ"א לעיל (סי' תרלה ס"א) מבואר שאין להניח את הסכך לפני שעומדות הדפנות, ורק כשיש דפנות שגובהן טפח אפשר להקדים את הנחת הסכך להשלמת דופן הסוכה. וראה מה שכתבנו שם (ס"ק יא) שנחלקו הפוסקים אם צריך שכל שלש הדפנות יקדמו לסכך ויתכן שכאן מדובר כשיש כבר דופן שלישיית גבוהה טפח].

6) ומטעם זה שברכת הזמן בקידוש היא גם על מצות הסוכה, וכן בפסח היא גם על המצה, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' טט) שנשים המברכות 'שהחיינו' בהדלקת הנרות, יכולות לענות אמן על ברכת 'שהחיינו' שבקידוש ואין זה נחשב כהפסק, כיון שברכת 'שהחיינו' שבקידוש היא גם על מצות הלילה [סוכה ומצוה], ובשעת הדלקת נרות אינן מברכות 'שהחיינו' אלא על היום טוב, אך בשבתות, שאין מצוות מיוחדות ללילה, וברכת 'שהחיינו' שבקידוש אינה נאמרת אלא על היום טוב, אין לנשים לענות אמן אחר שכבר בירכו 'שהחיינו' על היום טוב בשעת הדלקת נרות, וכן דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פ"ז אות א) שיכולות הן לענות אמן, משום מצות סוכה.

מאידך, בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ד סי' כא אות ט וסי' קא אות א) כתב שעליהן לענות אמן בקידוש בכל יום טוב, ואין זה הפסק, כיון שלמדקש ברכה זו היא חלק מהקידוש, ועל השומע לשמוע ולענות אמן על כל הברכות שבסדר הקידוש, וכן כתבו הגרש"ז איערברך (שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נח אות ב) ובשו"ת אור לציון (ח"ג פ"ח תשובה ב) שמוותר להן לענות מטעמים אלו, אך מי"מ דעת הגרש"ז איערברך (הליכות שלמה סוכות פ"ט ס"ה) שבסוכות טוב שיכוונו בשהחיינו שבקידוש על מצות הסוכה. וראה עוד מה שכתבנו לעיל (סי' תקיד ס"ק מה).

ולענין עניית האשה אמן על ברכת לישב בסוכה כשאינה יושבת בסוכה, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' תרמ ס"ק א).

[משנב ס"ק ה]

רוֹצֵה לֹמֵר, לְמַקְרַם בְּיוֹם?⁷

7) ואף אם נכנס לסוכה בלילה הראשון תוך כדי סעודתו [וכגון שירדו גשמים בתחילה והתחיל סעודתו בביתו], כתב לעיל (סי' תרלט ס"ק לו) שאף שבירך 'שהחיינו' בקידוש מי"מ חוזר ומברך כשנכנס, משום מצות סוכה. אכן, אם קידש ובירך 'שהחיינו' בסוכה בשעת ירידת גשמים, כתב שם שאינו צריך לשוב ולברך 'שהחיינו' על הסוכה בשעה שפסקו הגשמים, שאף לשיטות שלא קיים מצות סוכה בשעה שבירך 'שהחיינו', מי"מ אין זה גרוע ממי שבירך בשעת העשייה, שאינו חוזר ומברך בשעת הישיבה.

[משנב ס"ק ו]

דְּהַבְּרָה שֶׁבִּירַךְ מֵאֶתְמוֹל בְּבִיתוֹ הָיָה רַב בְּשִׁבְלִי הַתְּגָה.⁸

8) ולענין אדם שאכל בלילה הראשון בסוכה שאינה שלו ובירך שם 'שהחיינו', ולאחר מכן שב לביתו ויושב בסוכתו, דעת הגרש"ז איערברך (הליכות שלמה סוכות פ"ט דבר הלכה אות יב) שאין טעם כלל לחזור ולברך בסוכתו, שהרי מעיקר הדין שעת ברכת 'שהחיינו' אינה בעשיית הסוכה אלא בישיבה בה, שהרי אז מקיים את המצוה, אלא שהואיל ומתחיל להתעסק בה והשמחה מתחילה כבר משעת הבניה, ראוי לברך אז, אך אין